

טקסטים למטרות מידוע, תיאור והסבר

- 1 טקסטים למטרות מידוע, תיאור והסבר.....
- 2 טקסט מידעי לימודי: הגדרה מילונית, ערך באנציקלופדיה וטקסטים בספרי הלימוד
- 2 סוגים של טקסטים מידעיים-לימודיים ומאפייניהם הבולטים.....
- 3 הטקסט המידעי-לימודי בכיתה.....
- 5 רשומה
- 5 רשומה בכיתה.....
- 7 דיווח בכתב ובעל פה.....
- 7 דיווח בכיתה.....
- 9 ידיעה עיתונאית כתובה.....
- 10 ידיעה עיתונאית בכיתה.....

טקסטים אלה כוללים תהליכים של ארגון מידע בדרכים הגיוניות כדי לצקת משמעות בתופעות בעולם החברתי, בטבע ובטכנולוגיה, וכן כדי לעודד פעולה בתחומים אלו.

אלה הם טקסטים המבנים את המציאות והמסייעים לנו להתבונן בעולם ולהבין אותו.

תת-הסוגות הרווחות לביטוי פונקציות אלו מתמקדות בייצוג המציאות, בדרך זו או אחרת, על מנת ליידע ולהסביר.

אנחנו משתמשים בתיאור, במידוע ובהסבר כדי להתייחס לניסיון שלנו בעולם ולשתף אחרים בניסיון זה. למשל: בגאוגרפיה מתארים מקום מבחינת מראהו, במדעי הטבע מתארים ניסוי ותצפית.

מידוע הוא פונקציה מרכזית בכל שיחה וכמובן בכל מקצועות הלימוד.

הסברים משמשים בשיחה טבעית לענות על צורך משוער או מוצהר במידע מסוים - כתשובה לשאלות "מה?", "מתי?", "איך?", "למה?", "איך עושים?", "איך קרה ש...?", ובשיח אקדמי-אורייני - כתשובות מורחבות לשאלות מעין אלה בתחומי ידע שונים.

ילדים נפגשים עם טקסטים שמטרתם ליידע כבר לפני כניסתם לבית הספר. אולם עיקר המפגש אתם הוא בבית הספר: בתהליך הלימוד של מקצועות רבים, התלמידים מתבקשים לפענח ולייצג מידע בדרך הגיונית, מאורגנת ומוסכמת.

ארגון מידע בדרכים הגיוניות, מאורגנות ומוסכמות, תוך התאמת המסר לרמת ידיעותיו של הנמען, הוא מאבני היסוד של השיח האורייני בכלל.

כמובן, רכיבים של מסירת ידע, תיאור והסבר יהיו כפופים לעתים גם למטרות אחרות, כגון טיעון או סיפור.

טקסט מידעי-לימודי: הגדרה מילונית, ערך באנציקלופדיה וטקסטים בספרי הלימוד

טקסט מידעי לימודי: הגדרה מילונית, ערך באנציקלופדיה

וטקסטים בספרי הלימוד

מטרתו העיקרית של טקסט מידעי-לימודי היא להגדיר, להסביר, להבהיר ולהרחיב משמעויות של מונחים, מושגים, תופעות ותהליכים על העולם ולספר על חיי אישים ועל אירועים.

הטקסט המידעי-לימודי מצוי במקורות מידע שונים, כגון אנציקלופדיות, לקסיקונים, מילונים, דפי מידע, ספרי לימוד, מאגרי ידע ממוחשבים.

זהו טקסט רווח בבית הספר.

סוגים של טקסטים מידעיים-לימודיים ומאפייניהם הבולטים

הגדרה מילונית - ההגדרה מרחיבה את משמעותו של מונח על ידי שיוכו לקטגוריה (שמשייה - מכשיר) ועל ידי תיאור בהיר ומדויק של תכונותיו הגנריות והמבחינות - שמשייה - מכשיר שעשוי מסגרת מתקפלת, שעל קניה מתוח אריג חזק להגנת הראש מקרני השמש הלוהטות [מילון אבן-שושן].

בהגדרה המילונית יש שימוש ברכיבים שמתקשרים עם המושג המוגדר מבחינת המשמעות, בקשרי נרדפות (שמשייה - סוכך). בהגדרה יש גם מידע משלים.

ערך באנציקלופדיה - דומה להגדרה בהיותו מורכב מנושא והרחבה תיאורית שלו, אך שונה ממנה בארגון ובגודל ההרחבה.

ערך באנציקלופדיה יכול בדרך כלל:

- משפט פתיחה קצר או פסקת פתיחה קצרה המזהים ומגדירים את הערך הנידון;
- אוויר - הגוף הגזי הסובב את האדמה, אטמוספירה; אורבך ליאופולד (1828-1897) - רופא וביולוג יהודי גרמני יליד ברסלאו.
- תיאור מאפייני הערך הנידון, תוך הדגשת תכונותיו הייחודיות (למשל, התכונות הכימיות והמכניות של האוויר), או תיאור פועלה של אישיות או תהליך התהוותה של תנועה או תופעה חברתית.
- ציון פרטים ותופעות המבחינים בין הערך לבין אובייקטים קרובים לו - למשל, "אוויר" לעומת "אוויר נוזל" - או ציון ייחודם של הגיבור ההיסטורי או של תנועה.
- מידע נוסף על התחום שהערך משתייך אליו: למשל, תולדות מחקר האוויר ודרכי חקירתו.

הטקסט המידעי-לימודי שואף להצטייר כאובייקטיבי ונטול פניות, וזאת באמצעים האלה:

- ניסוח בלשון עובדתית וחד-משמעית.
- לשון מרוחקת, דחוסה, המרבה להשתמש בסביל ובסתמי:
- ניכרות השפעות ... ידוע בעיקר ...נוסדה בשנת ...אין לדעת בוודאות ... יש סוברים...מקובל לחשוב...
- אי-שימוש בגוף ראשון (העדפת גוף שלישי).
- היעדר פניות של מוען לנמען, היעדר דימויים או אמצעים רטוריים כגון שאלה רטורית.
- מבנים המאפשרים דחיסת מידע, כגון שמות פעולה ומבני סמיכות:

- התכווצות האוויר..., התפשטות האוויר..., מסביר את התופעה על יסוד תנועה עצמית של...
- שימוש במשפטים מורכבים: האוויר הוא אפוא גוף גמיש, שנפחו משתנה בהשפעת גורמים חיצוניים.
- משלב פורמלי הניכר באמצעים האלה:
 - ריבוי שמות עצם מופשטים לציון פעולות, גורמים, חוקים, תהליכים.
 - שימוש בכינויי גוף - העדפת כינויים חבורים: גבר על מתנגדיו... בספרו על הטבע...
 - שימוש במבני סמיכות: יש לבדוק את השפעת האקלים על אוכלוסיית המקום.
- שימוש במילות הקישור לציון יחסים לוגיים: אמנם, אפוא, למען, על מנת, לעומת זאת, מכל מקום, על כל פנים.

טקסט מידעי בספרי לימוד - הטקסטים הלימודיים מציגים סיכומי מידע ממקורות שונים במטרה להקל את הגישה לתכנים בתחומי הדעת.

לטקסט המידעי בספרי לימוד רכיבים מבארים ומנחים: בצד המידע החדש, יובאו הסברים הנותנים לקוראים רמזים לזיהוי המידע החשוב, הבנתו וזכירתו באמצעות הקדמה, כותרות, תת-כותרות וסיכומים. לעתים הטקסט מכיל יסודות סיפוריים שתפקידם להחיות את המידע, "לאייר" אותו, להבהירו ולקרבו אל הקוראים.

אמצעים חזותיים באנציקלופדיות, במילונים ובספרי לימוד

- לעתים מתלווים לטקסט אמצעים חזותיים שנועדו להבהיר, להדגים, לארגן ולהמחיש את המידע המוצג בו. האמצעים החזותיים העיקריים הם טבלה, גרף, מפה, סרטוט, תמונות ותצלומים.
- **טבלה** - תפקיד הטבלה הוא בעיקר לארגן, להציג נתונים על פי קטגוריות ולאפשר למעיינים בטבלה לראות בו-זמנית סוגים רבים של יחסים בין הפריטים. הטבלה ניתנת להמללה.
- **גרף** - הגרף מראה יחסים בין דברים, יחסי סיבה ותוצאה, יחסיות וכיוון של התפתחות.
- **דיאגרמה** - הדיאגרמה מתארת באופן מופשט את היחסים בין הגורמים העיקריים בטקסט: הקבלה, הדרגתיות, כיוון, תנועה, שינוי מתמיד, שונות.

הטקסט המידעי-לימודי בכיתה

פעילויות להכרת הטקסט

מורים ותלמידים -

- קוראים על מנת ללמוד על תופעות, אירועים, התרחשויות, אישים ועוד.
- מאתרים מידע רלוונטי לנושא מסוים במקורות מידע, למטרות לימודיות מסוימות.
- שואלים שאלות להעמקה בכתוב: לזיהוי העיקר, למציאת קשרים בין פרטי מידע, להבחנה במידע חדש, להבחנה במבנה הטקסט והקשרים הלוגיים שלו, לזיהוי כוונות הכותב.
- משווים מידע שהופק מטקסטים שונים לשם העמקה והרחבה של נושא.
- ממזגים מידע שהופק מטקסטים מידעיים שונים.
- כותבים טקסט מידעי להפצת המידע ו/או הרעיונות העיקריים.
- בונים טקסט מורחב על בסיס המידע המצוי בטקסט/ים מידעיים/ים שונים.

- מאתרים מידע נוסף להעשרה והרחבה של נושא.
- משוחחים ודנים על הנושאים שעליהם קוראים וכותבים.
- מחליפים מידע בעל פה על הנושאים ועל מקורות המידע.
- מציגים מידע בעל פה בעקבות הקריאה.
- משתמשים במידע שהופק לפתרון בעיות.

הקשרים

- נושאים לימודיים שונים
- משימות חקר בתחומי לימוד שונים
- נושא אישי
- פעילויות חוץ כיתתיות כגון טיול
- מבצעים בית ספריים הכרוכים במעורבות חברתית בקהילה, המצריכים לימוד של נושא.

הדגשים

בכתיבה ובדיבור יש להקפיד על בהירות המידע המועבר בטקסט, על מידת הרלוונטיות של המידע לנושא הנדון, על הבחנה ברורה בין עובדות לבין דעות אישיות ורכיבים סיפוריים, על ארגון הטקסט כדי שישרת את המידע העיקרי ויבחין בינו לבין המידע המשלים או המשני ועל שילוב אמצעים חזותיים בטקסט המילולי על פי הצורך.

בקריאה יש להקפיד על הבחנה והערכה של מקורות המידע של הטקסט הנקרא ועל הבחנה בין היסודות העובדתיים ליסודות האחרים של הטקסט.

בהקניית הידע הלשוני והטקסטואלי יש להתייחס לסממנים המחזקים את רושם האובייקטיביות ולאוצר המילים המתאים לתחום התוכן.

רשומה

הרשומה היא טקסט מידעי כתוב שנועד לספק מידע, עדכון או תיעוד לאחרים או לכותב עצמו, מבוסס על עיקרון מארגן ובעיצוב גרפי המאפשר שימוש נוח בו. האופנות היא בדרך כלל לשון כתובה אלא אם מדובר במאגרי מידע ממוחשבים או במצגות, שאז הערוץ הוא דיגיטלי.

דוגמאות לרשומות:

- רשימת ספרים
- מערכת שעות
- תוכן עניינים
- ספר טלפונים
- רשימת תורנות
- טבלה לארגון מידע בתחום תוכן
- רשימת קניות
- מאגרי מידע
- יומן נוכחות
- לוח פעילויות
- מפתח נושאים

מאפיינים בולטים

- עריכה על פי **עיקרון מארגן** של חשיבות או כרונולוגיה, או על פי עיקרון מארגן אחר. למשל:
 - סדר אלפביתי
 - הכללה ופירוט
 - סדר כרונולוגי
 - השוואת מידע
- עריכה גרפית של הטקסט לפי העיקרון המארגן, כגון טבלה דו-ממדית (מערכת שעות).
- שימוש במבנים לשוניים קצרים, במקרים רבים לאב משפטים, והיעדר שימוש במילות קישור.
- שימוש בצורות לשוניות מכלילות ולאחריהן פירוט לארגון הפריטים ברשימה: בגדי צופים-חגורה, מכנסיים ועניבה; שמירה על ניקיון הכיתה-לשטוף, לטאטא, למחוק את הלוח.
- שימוש בצורות לשוניות שמאפשרות למסור מידע רב בקיצור:
 - מבני סמיכות-מדריך עסקים, רכישת ציוד;
 - שמות פעולה-יציאה, ארגון, קפיצה.

רשומה בכיתה

פעילויות להכרת הטקסט

מורים ותלמידים -

- מזהים סיטואציה שדורשת כתיבת רשומה.
- מחפשים ואוספים רשומות.
- קוראים אותן על מנת לבחון את המאפיינים ולדון במטרות שלשמן נכתבו.
- מאתרים את העיקרון המארגן של הרשומה בה עוסקים.
- מחפשים ואוספים מידע רלוונטי לעריכת רשומות.
- דנים בקריטריונים לארגון הטקסט ולעיצובו בהתאם למטרות ולנמענים.
- עורכים רשומות למטרות שונות ולנמענים שונים.

- קוראים את הרשומות על מנת לבחון אם הושגה המטרה שלשמה נכתבו.
- שוקלים הפצתן בהתאם למטרה ולקהל היעד.

הקשרים

- סיטואציות שבהן הרשומות מסייעות לזיכרון, כגון: רשימת משימות, קניות, חומרים, שיעורי בית
- סיטואציות שבהן הרשומות מארגנות תחום פעילות, למשל:
 - עריכת רשימת ספרים להשאלה מהספרייה או ללימוד נושא
 - בניית מערכת שעות שבועית/חודשית לארגון הפעילות הכיתתית/הקבוצתית/האישית
 - עריכת תוכן עניינים בספר או בעבודה
 - עריכת רשימת נושאים
- סיטואציות שבהן הרשומות מארגנות מידע או ממצאות תחומי תוכן, למשל:
 - טבלאות לארגון מידע בגאוגרפיה ובמדעים
 - טבלאות להשוואת מידע בנושא מסוים, בתחומי הדעת השונים

הדגשים

בקריאה יש להקפיד על הבהרת מילים בלתי מוכרות ועל זיהוי קטגוריות ועקרונות מארגנים כדי להפיק מידע על פי הצורך.

בכתיבה יש להקפיד על יחידות טקסט קטנות, על ארגון ועיצוב של הטקסט להקלת ההתמצאות בו לשם הפקת מידע ועל בחירה באוצר מילים הולם לפי עולם התוכן של הרשומה.

בדיבור חשוב לדון בקטגוריות מכלילות וכיצד לקבוע אותן כדי שישמשו את התלמידים בכתיבת רשומות.

בהקניית הידע הלשוני והטקסטואלי יודגשו: זיהוי העיקרון המארגן של רשומות, שימוש במבני סמיכות והבחנה בין פועל לשם פעולה בזיהוי ובהפקה.

דיווח בכתב ובעל פה

דיווח

טקסט מיידע המתמקד בעובדות ומתאר תופעות ללא נקיטת עמדה מפורשת. מטרת הטקסט ליידע נמען, בדרך כלל על פי בקשתו, על אירוע או תהליך. האופנות: כתובה או דבורה; ייתכן גם שימוש במצגות.

דוגמאות מובהקות של דיווח:

- דיווח על ניסוי
- דיווח על פעילות בבית הספר
- דיווח על אירוע בהפסקה
- דיווח לרשויות
- דיווח על מצב התנועה בכבישים
- דיווח על תוצאות של משחקים

מאפיינים בולטים

תיאור או שחזור שמאורגן על פי עקרון העקיבה, ולכן צפוי שיופיעו בו:

- ביטויי זמן מסוגים שונים: בתחילה, אחרי כן, אחר כך, תוך כדי כך, לפני כן, כאשר, כש... ועוד.
- ביטויי תכלית וסיבה: כי, מפני ש... למען, לשם, בגלל ה... לכן... כדי ל... כדי ש... ועוד.
- ביטויי מקום: על, מעל, מחוץ ל... בתוך, ב... מימין ל... מול, לפני... ועוד.
- שימוש בפעלים רבים בעבר ובהווה: בטקסט הדיווח, כמו בסיפור, יש נטייה להשתמש בסדרת פעלים בעבר או בהווה, לפי מטרת הדיווח - עשינו, עושים, העברנו, מעבירים. בדרך כלל תישמר עקביות בזמני הפועל.
- שימוש רב בגוף שלישי כדי להימנע מנקיטת עמדה מפורשת.
- לעתים, הבאת מסקנה בסוף הדיווח (למשל בדו"ח מעבדה).

דיווח בכיתה

פעילויות להכרת הטקסט

מורים ותלמידים -

- קוראים דיווחים ודנים על אופן הצגתם.
- מאזינים לדיווחים של אחרים ודנים על אופן הצגתם על מנת לתת משוב.
- משוחחים על אירועים שרוצים לדווח עליהם לנמענים מסוימים (הורים, חברים לכיתה, המורה, המשטרה).
- דנים על הקשר שבין הצגת סדר האירועים לבין סדר האירועים במציאות.
- מארגנים ומציגים את האירועים על פי סדר כרונולוגי עוקב.
- כותבים דיווח או מדווחים בעל פה באוצר המילים שמאפיין את נושא הדיווח.

הקשרים

- הפקת עיתון בית ספרי/כיתתי

- הפקת דף מידע להורים
- דיווח על דיוני ועדות או קבוצות- עניין שמקדמות נושאים חברתיים בבית הספר.
- דיווח על ניסויים, על פעולות ועל אירועים בתחומי דעת שונים ובנושאים
- לימודי תקשורת המונים

הדגשים

בקריאה יש לזהות את המידע שמצפים למצוא בדיווח (מי עשה מה, למי, מתי והיכן).

בכתיבה ובדיבור יש לעמוד על הבדלי סגנון בין דיווחים כתובים לדבורים באותו עניין; יש להקפיד על דיוק בפרטים ובאוצר המילים ובהצגת רצף האירועים כדי שהדיווח יהיה נהיר למי שלא נכח באירוע; יש להקפיד על התאמת הדיווח לנמען על פי מידת הידע הקודם שלו באותו זמן.

בהקניית ידע לשוני וטקסטואלי יודגשו: זיהוי זמני הפועל בדיווח, מודעות למילות התפקוד המקשרות בין החלקים בטקסט, העשרת אוצר המילים בתחום ביטויי הזמן, המקום, הסיבה והתכלית ובמילים נרדפות בהתאם לנושא ולתחום התוכן של הדיווח.

ידיעה עיתונאית כתובה

ידיעה עיתונאית

טקסט מידעי-סיפורי על אירוע אקטואלי שמעניין את הציבור או שחשוב לציבור לדעת עליו ומטרתו להביא לפני הקוראים (או הצופים) מידע מעודכן, מעניין ורלוונטי. הטקסט מתפרסם באמצעי תקשורת המונים כגון עיתון, רדיו, טלוויזיה.

אופנות: כתובה, או אמצעי תקשורת אלקטרוניים (רדיו, טלוויזיה, מחשבים).

מאפיינים בולטים

הידיעה העיתונאית מתמקדת בדרך כלל בעובדות ולא בפרשנות. עם זאת, עמדת הכותב יכולה לבוא לידי ביטוי בבחירת הפריטים המודגשים וסדר הופעתם ובבחירת המילים לתיאור האירוע.

בידיעה כותרת, כותרת משנה, פתיח וגוף הידיעה.

הכותרת מנוסחת בדרך כלל בתמצות ובדחיסות, ולכן מאפיינים אותה:

- שימוש בנקודתיים במקום פועלי אמירה - מזכ"ל ההסתדרות: לא ניתן להגיע להסדר.
- השמטת מילת היחס "את" - הממשלה תאריך מצב החירום.
- שימוש בסביל - נחנך מתנ"ס חדש.
- שימוש בראשי תיבות
- שימוש בשמות פעולה (במקום פעלים) - נסיעתו של רה"מ (במקום: רה"מ נסע).
- מסירת דיבור באופן ישיר ועקיף - רה"מ הודיע: "הריבית תרד"; רה"מ הודיע כי הריבית תרד.

ניתן להבחין בין כותרות המוסרות מידע לבין כותרות מסקרנות, כגון אלו הנהוגות במקומונים.

לעתים יופיעו **כותרת משנה** ו**פתיח** המרחיבים את הנאמר בכותרת. הידיעה מתקדמת מדיווח מתומצת לדיווח מפורט יותר.

העניין החדשותי או ה"הפתעה" החדשותית מופיעים תמיד בראש הידיעה, ולכן סדר האירועים איננו כרונולוגי בהכרח.

בגוף הידיעה יפורט ויורחב הסיפור החדשותי באמצעים אלה:

- ציון מקור המידע - מקורות בכירים בלשכת ראש הממשלה.... לכתבנו נודע...
- תיאור נסיבות האירוע (תיאורי זמן מקום, סיבה ותכלית):
 - זמן - לקראת חג הפסח...
 - מקום - בירושלים נפתח אתמול...
 - תכלית - שיחות אלו נערכו על מנת...
- שימוש בצורת הסתמי: מקורות יודעי דבר מדווחים...
- התייחסות למידע קודם:
 - תוך שמירת רצף - נתפסו שני הגנבים ש... גנבים אלה... השניים... הם.... כך מוסר כתבנו...
 - תוך סיכום - ישראל לא תסכים לתנאים אלה. זאת הערכת המומחים.
 - לציון יחסי זמן, יחסים לוגיים ונסיבתיים - יתר על כן, אולם, למרות זאת, באותה שעה, קרוב ל....
 - תוך הרחבת המידע - ישיבת מיר רכשה בניין חדש. ישיבת מיר, אחת הישיבות הגדולות בישראל, שבה לומדים כשלושת אלפי תלמידים, רכשה את....
 - תוך תוספת מידע - עוד נמסר, כמו כן, במקביל.

- שימוש בסימני פיסוק:
 - אין סימני שאלה וקריאה.
 - שימוש בנקודתיים לפני ציטוט, ללא שימוש במרכאות.
- שימוש באמצעים חזותיים - גודל אותיות, חלוקה לכותרת-על וכותרת משנה, סימון המבנה, איור, הדגשה, המחשה.

ידיעה עיתונאית בכיתה

פעילויות להכרת הטקסט

מורים ותלמידים -

- קוראים, מאזינים וצופים בידיעות עיתונאיות בכלי התקשורת.
- משוחחים על אירועים אקטואליים.
- מבחינים בדרכים השונות להפקת ידיעות.
- משווים בין כותרות באותו עניין בשני עיתונים שונים ודנים על המשתמע מההבדלים.
- קוראים קריאה ביקורתית של ידיעות כדי לאתר את מניעי הכותב ואת המניפולציה שהוא עושה בחדשות.
- משווים בין ידיעות שונות על אותו האירוע.
- מפיקים ידיעות בעל פה ובכתב על חיי הכיתה, בית הספר והקהילה למטרות פרסום.
- מבחינים בין ידיעה לבין טקסטים אחרים העוסקים באקטואליה, כגון כתבה, מאמר.
- מפיקים מידע מידיעות עיתונאיות למטרות שונות, כגון דיון בנושאים אקטואליים (חידושי מדע, פוליטיקה, תרבות), או כתיבת עבודה בנושא מסוים.

הקשרים

- ערכת עיתון בית הספר
- דיון בנושאים אקטואליים והצגתם
- דיון בנושאים אקטואליים והצגתם
- קריאה של ידיעות אקטואליה על מנת להתעדכן
- כתיבת נושא אישי
- ערכת מהדורת חדשות כיתתית או בית ספרית
- לימודי תקשורת המונים
- לימודים בתחומים שונים כגון מולדת חברה ואזרחות, היסטוריה

הדגשים

בקריאת ידיעות חדשותיות בעיתון מומלץ לכוון את התלמידים לעיצוב הגרפי ולקשר שבינו לבין משמעות הטקסט, למבנה הכותרת ולתפקידה, לדרך שבה הידיעה בנויה, לתחביר העיתונאי, לאוצר המילים ולמסרים הסמויים הכלולים לעתים בידיעה.

בכתיבה של ידיעות חשוב להקפיד על חיבור כותרות מתמצות, על רצף הולם, על משלב הולם בתחביר ובאוצר מילים, על עיצוב גרפי מתאים ועל שימוש בסימני פיסוק.

בדיבור יש להקפיד על מסירת מידע באופן ברור ומאורגן ועל הצגת שאלות להבהרת נושא הידיעה ולהרחבתו.

בהקניית הידע הלשוני והטקסטואלי חשוב להבחין בין צורת הפעיל לצורת הסביל, לעמוד על דרכי מסירת הדיבור ולזהות את מאפייני השיח המרכזיים של הידיעה העיתונאית.